

RELIGIJA U SJECIŠTU RAZLIČITIH ZNANSTVENIH PRISTUPA

Carlo Cantone (Edit.), *Le scienze della religione oggi*, LAS, Roma, 1981.

Jakov Jukić

Budući će povjesničari vjerojatno lako otkriti u našem vremenu jedan naročiti paradoks: zanimanje za teoriju religije naglo je naraslo, dok je istodobno kršćanska teologija bila potisnuta na sam rub kulturne pažnje. To protuslovlje može se na više načina tumačiti. Poglavitni razlog, uz ostale, skriven je u činjenici da religija odgovara na najdublje nemire ljudskog bića, uzdiže nade čovjekovoj žudnji za smislom; teologija se pak više okreće malim društvenim i političkim problemima današnjice, nevažnom pitanju crkvenog ustrojstva, nezanimljivoj polemici s vlastitom prošlošću, pastoralnoj strategiji i otkriću apstraktnog zajedništva. Kako su ti problemi u drugim ideologijama bolje riješeni i uspješnije ostvareni, nije jasno zašto bi im još trebalo dodavati biblijsku ornamentiku i eklezijalnu motivaciju. Naravno, teoloških knjiga ima golem broj, ali ih zapravo nitko ne čita, osim možda svećenika. Zato je razmišljanje o religiji danas ušlo u središte pozornosti svjetovnog društva, dok je teologija od njege potpuno zanemarena.

Tek u zadnje vrijeme kršćani su postali svjesni opasnosti od te duhovne izolacije. Sva se naime moderna svjetska kultura razvijala zadnjih stoljeća izvan uputa kršćanske teologije, ali ne izvan spoznaje o starim i novim religijama. Stoga knjiga što je ovdje recenziramo, iako samo iznimka, predstavlja značajan početak novog usmjerenja koje treba zdušno podržati.

Knjiga je kolektivno djelo. To je razumljivo jer je danas teško biti specijalista za cijelo područje znanosti o religijama. Za uzvrat svi zbornici u kojima sudjeluje više znanstvenika pate od neujednačenosti, nesustavnosti i ponavljanja. To je međutim cijena koju treba platiti ako se želi nepregledni materijal iz područja povijesti religije, psihologije religije, sociologije religije, filozofije religije i teologije religije imati sakupljen na jednom mjestu i na suvremenoj razini znanstvene obaviještenosti i kritičnosti.

Prvo poglavlje o povijesti religije obradio je M. Dhavamony, profesor na Gregoriani. Više nego njegov prethodnik J. Goetz, on zagovara fenomenološki pristup religiji. Doduše, uvodi katkad i povijesni vidik, ali ga kasnije napušta. Bečka škola kulturnih okruga i njezin prvobitni monoteizam jedva da su spomenuti. Ali je zato eliadovska tematika dominirajuća: sveto i profano, mit i obred, molitva i meditacija, mistika i religija spasenja. Ovoj posljednjoj temi posvećena je osobita važnost, jer je pisac stručnjak za komparativnu soteriologiju. Na kraju je dodana bogata bibliografija; prevladavaju djela pisana na engleskom jeziku, na kojem uostalom auktor objavljuje svoje radove (isp. M. Dhavamony, *Phenomenology of Religion*, Rome, 1973, str. 335).

Psihologiju religije izložio je R. Zavalloni, poznat po opsežnoj psihologiji pastorala (isp. *Manuale di psicologia pastorale*, Torino, 1970, str. 455). Najprije je obrađena povijest te discipline. Ne možemo pri tome zaboraviti da je naš W. Keilbach prije više od 40 godina među prvima u svijetu napisao takvu knjigu, koja ni danas nije izgubila na vrijednosti. Njeга na više mjesta spominje R. Zavalloni. Poslije slijedi rasprava o trima usmjerenjima: religija shvaćana kao oblik sublimacije (S. Freud); religija shvaćana kao oblik individualizacije (C. G. Jung); konačno, religija shvaćana kao oblik osobnog iskustva (K. Gergensohn). Središnje mjesto pripalo je opisu razvoja religioznosti u djece i odraslih. Na to se logički nadovezuje tipologija i karakterologija religioznosti. Zadnji dio ostavljen je za psihologiju mistike i religioznu patologiju. O mistici je malo i manjkavo rečeno, a u dijelu o abnormalnoj religioznosti trebalo je možda problem savjesti šire zahvatiti (isp. A. Vergote,

Dette et désir, Paris, 1978, str. 63—162). I ovdje slijedi brojna bibliografija na svim svjetskim jezicima.

Najviše smo očekivali od poglavlja koje je u knjizi dodijeljeno sociologiji religije. Prvo, ta je znanost danas u modi i ekspanziji; drugo, pisac priloga je A. Grumelli, jedan od najvidenijih talijanskih katoličkih sociologa. Pa ipak ispalo je sve ispod očekivanja. Teško je prihvatiti, na primjer, da pastoralna sociologija bude uvrštena u sustav znanosti o religiji. Ona tamo jednostavno ne spada. Osim toga A. Grumelli je preskočio neke sržne teme suvremene sociologije religije: nema ništa o sljedbama, podzemnoj religiji, političkoj crkvi, nekršćanskim sakralnim pokretima, pučkom vjerovanju, marksističkoj teoriji religije, svjetovnim oblicima svetoga, karizmatičnim zajednicama. Jedino je opširnije obrađena sociologija sekularizacije, ali ne uvijek u novijem iskazu i primjeru (isp. E. Ruggero, *La secolarizzazione controversa*, Milano, 1979, str. 122). Većinu tekstova koji su uvršteni u ovaj odjeljak Grumelli je već negdje objavio.

Četvrto i peto poglavlje ustupljeno je filozofiji i teologiji religije. Zacijelo, danas je malo misaonih odličnika koji bi se usudili napisati jednu moderno koncipiranu filozofiju religije. Za takav pothvat zahtjevi su preteški i rijetko ih tko potpuno ispunjava. Poslije pojave E. Husserla, M. Heideggera i P. Ricoeura to je postalo još teže. Zato je pokušaj V. Miana ostao na površini rasudbe i može se smatrati samo uspjelom skicom za jedan antropološki prilaz pojavi religije, ali nikako nije filozofijska raščlamba religije. Sličan je slučaj i s L. Artigasom koji je teologijski osvjetlio pojam religije. Dao je dobar prikaz razvoja suočenja kršćanske teologije s pojavom drugih religija, ali nije išao iznad općih naputaka koje su svojedobno izrekli J. Daniélou, H. R. Schlette, V. Boublik, P. Rossano i H. Fries. Onaj koji o tom malo znade dobit će dovoljnu informaciju, a na kraju još i solidnu bibliografiju o teologiji religije.

Unatoč spomenutim nedostacima, ova je knjiga svakako dragocjen uvod u problem religije. Kršćanstvo na sreću nije gnoza pa njegove pokornike samo vjera spasava, a ne znanje. Ali u ozračju i vremenu kad se kršćanskoj religiji stalno osporava minimalna razložnost, te u raznim udžbenicima čak izvlače naivni argumenti iz prošlog stoljeća — kao onaj o totemizmu — onda samo znanost o religijama može obraniti umno dostojanstvo kršćanske vjere i svake druge religije. To ne može učiniti ni dogmatika ni egzegaza. Mnogi nevjernici ne slute koliko religija uspijeva kadšto duboko osmisliti ljudski život u porretku povijesti, duševnosti, društva, razuma i teologije, tj. u svim sastavnim dijelovima znanosti o religijama. Kad bi to otkrili — jasno u primjerenoj obradi — onda bi sigurno s manje nerazumijevanja pratili zbivanja u vjerskoj Crkvi.

PETSTOTA OBLJETNICA »MISALA PO ZAKONU RIMSKOG DVORA« (1483—1983) U RIJEČKOJ METROPOLJI

Slavko Kovačić

Na razne je načine i na raznim stranama tijekom ove godine spominjana velika obljetnica prvorazrednog događaja iz povijesti hrvatske kulture, 500. obljetnica našeg prvotiska »Misala po zakonu Rimskog dvora«, djela naših glagoljaša. O tom smo u više navrata mogli čitati na stranicama dnevnih i tjednih listova, napose katoličkih novina i glasnika, što je posve razumljivo, jer se radi o obljetnici događaja zaista epohalnog značenja za našu kulturu